

Facultat de Turisme

**Universitat de les
Illes Balears**

Memòria del Treball de Fi de Grau

El valor turístic del llegat jueu a Palma

Francisca Miró Font

Grau de Turisme

Any acadèmic 2019-2020

DNI de l'alumne: 41617585M

Treball tutelat per Glòria Bosch Roig
Departament de Filologia

Paraules clau del treball:
Jueu, Xueta, Call, Cultural, Religiós, Ruta.

ÍNDIX

RESUM DEL TREBALL	3
1. OBJECTIUS, CONTINGUTS I METODOLOGIA	4
2. ESTUDI SOBRE LA TEMÀTICA.....	5
3.1. Antropologia i introducció dels xuetes	6
3.2. Cronologia dels fets històrics més rellevants	7
3.3. Ubicació dels calls	10
4. ESTUDI DEL PRODUCTE TURÍSTIC-CUTLURAL	13
4.1. Descripció del producte turístic-cultural del call jueu.....	13
4.2. Anàlisi del turisme a nivell nacional i autonòmic	14
4.3 Nombre de turistes segons el país de residència: Total i Israel	16
4.4 Moviments turístics en fronteres.....	17
4.5 Anàlisi DAFO del producte turístic-cultural.....	18
5. CONFECCIÓ DE LA RUTA PELS CALLS JUEUS DE PALMA.....	19
5.1 Ruta pel Call Major de Palma.....	21
5. 2. Ruta pel Call Menor de Palma.....	28
6. EXPERIÈNCIA PERSONAL ALS CALLS DE PALMA	33
7. CONCLUSIÓ.....	36
8. BIBLIOGRAFIA	37
9. WEBGRAFIA.....	38
10. ANNEXES	39

RESUM DEL TREBALL

A les Illes Balears el turisme està enfocad principalment a un model turístic de sol i platja. A poc a poc s'estan començant a implementar estratègies per tal de no estar tan enfocats al model turístic de sol i platja. Una d'aquestes estratègies és potenciar el turisme cultural i ser competitius en aquesta matèria.

En aquest Treball de Fi de grau s'estudia el cas de la ciutat de Palma, la qual alberga un gran llegat de la cultura jueva. Aquest fet pot promoure el turisme cultural i també el turisme religiós, el qual pot despertar l'interès de la zona tant per turistes com per residents, en aquesta ruta és fa ressò del seu valor històric, arquitectònic, cultural i religiós. Tot el recorregut és centra en profunditat de la zona del Call Major i el Call Menor de Palma.

ABSTRACT

The tourism in the Balearic Islands is focused mainly on a model of sun and beach. Little by little, new strategies are being implemented in order to be less focused on the sun and beach touristic model. One of these strategies is enhancing cultural tourism and be competitive in this topic.

In this Final Degree Project, the case of the city of Palma is studied, where it houses a great legacy of Jewish culture. This fact can promote cultural tourism as well as religious tourism, where it can arouse the interest of the area for both tourists and residents, in this route it echoes its historical, architectural, cultural and religious value. The whole route focuses on the depth of the Call Major and Call Menor area.

1. OBJECTIUS, CONTINGUTS I METODOLOGIA

El treball es focalitza en tres objectius:

En primer lloc, donar a conèixer el llegat Jueu de Palma a un gran públic, ja siguin residents com turistes, on tothom pugui tenir l'oportunitat de saber la història d'aquest indret. En segon lloc, crear un atractiu turístic, que podria ser una eina per diversificar el turisme a Mallorca i en aquest cas en especial atenció a Palma, així es podria allargar la temporada turística, d'una forma sostenible. Per aquesta raó, els allotjaments turístics de la ciutat podrien mantenir-se oberts més mesos i en la temporada baixa anar mantenint el nombre de pernотacions. En tercer lloc, potenciar el turisme cultural i turisme religiós, ja que molts jueus nacionals i d'arreu del món podrien visitar l'illa per motius cultural-religiosos. Als jueus o descendents dels jueus els hi agrada molt anar a cercar les seves arrels i conèixer la història de la seva família. El turisme cultural-religiós és una gran pràctica turística mundial.

El contingut del treball està estructurat en deu apartats:

L'apartat número ú està enfocat en els objectius, els continguts i la metodologia emprada per la realització del treball. El punt dos consisteix en l'estudi de la temàtica, els llibres i la webgrafia. El tercer apartat tracta sobre la comunitat jueva a Palma on s'explica l'antropologia de la paraula xueta i l'estudi poblacional, també els fets històrics més rellevants i la ubicació dels calls, tota aquesta informació és de gran importància per contextualitzar la ruta cultural. En el punt quatre hi ha l'estudi turístic-cultural del call jueu amb la descripció del producte, l'anàlisi de la situació actual del turisme cultural i religiós a nivell estatal i a nivell autonòmic, a més també hi ha el anàlisi DAFO. En el punt cinc, es presenta la ruta, on s'explicarà el recorregut que es farà. Finalment en els apartats set, vuit, nou i deu, es fa referència a la conclusió, la bibliografia, la webgrafia i dos annexes adherits al treball.

La metodologia emprada en aquest treball ha estat una gran recerca bibliogràfica relacionada amb els jueus a Mallorca. D'aquests llibres s'ha obtingut la majoria de la informació necessària pels apartats més històrics i pel disseny de la ruta. Per una altra banda, també hi ha una gran recerca digital, com per exemple de l'INE, la pàgina del Ministeri d'Educació Cultura i Esports o Red de Juderias Española. També hi ha hagut un estudi de camp, on es va fotografiar i analitzar la zona del Call Major. Aquesta tasca es va veure repercutida negativament per la situació del Covid-19, i només es va poder analitzar in-situ de forma profunda un dia.

2. ESTUDI SOBRE LA TEMÀTICA

La història dels jueus de Mallorca ha estat un tema d'estudi molt rellevant durant els segles XX i també en el segle XXI, però un dels primers llibres que es van publicar sobre la temàtica dels jueus conversos fou *La fe triunfante*, llibre publicat l'any 1691 on narra els fets de les cremes o Actes de fe, l'autor d'aquest llibre és Pere Garau.

Un llibre que aporta informació important sobre els llinatges és *Els malnoms dels xuetes de Mallorca*, de Rosa Planas Ferrer (2003), el qual explica els malnoms que distingeixen a les famílies xuetes, en especial als quinze llinatges. Aquests quinze llinatges són analitzats amb la història, la datació, la localització i l'estudi semàntic. Aquest llibre ha estat molt útil per entendre la procedència dels llinatges, i saber que hi ha moltíssims més llinatges de procedència dels jueus, i el fet que es tinguessin estigmatitzats tan sols quinze llinatges.

Dos llibres que es centren en l'estudi de la vida quotidiana abans dels primers assalts dels calls són els llibres de Margalida Bernat i Roca *El call de ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350* (2005) i el llibre de Jorge Maíz Chacón, *Viure al marge la vida quotidiana dels jueus a Mallorca (Segles XIII-XIV)* publicat l'any 2013. El llibre de Margalida Bernat es centra més amb l'estudi poblacional i amb els oficis. En canvi el llibre de Jorge Maíz no és una compilació de dades econòmiques o polítiques, el que estudia és el dia a dia de la població al call. També es centra en l'estudi dels grups socials que no s'havien estudiat gaire amb anterioritat, aquests grups són les dones, els nins i la gent gran.

El llibre que estudia tots els carrers que formen part dels calls, (Veure annex 2) el Call Major i el Call Menor, aquest llibre es titula *El call de Palma ciutat passa a passa*, de Miquel Ferrà i Martorell (2004). Aquest llibre recull moltes anècdotes, dates molt curioses i informació de gran valor cultural.

Hi ha dos llibres d'estudi sobre la transcendència del jueus durant la història. El primer llibre és *Sobre els jueus i conversos de les Balears*, aquest llibre és un recull d'investigacions realitzades per diversos experts en matèria a les *Jornades sobre Jueus i conversos de les Balears a l'època del descobriment d'Amèrica*. Aquests experts en la matèria són Ricard Soto, Josep F. López, Gloria Mound, Gabriel Llompart, Mateu Colom, Josep Juan Vidal i Lleonard Muntaner (1999). El segon llibre que tracta sobre aquesta temàtica és *Els xuetes, des de la intolerància a la llibertat (Segles XVIII-XX)*, de Francesc Riera i Montserrat (2003).

Les vivències de xuetes també han estat inspiradores per les novel·les, en aquest cas el *Dins el Darrer blau* (1994) escrit per Carme Riera. Aquesta novel·la es centra durant els anys 1688 i 1691 amb els Actes de fe.

Amb tota aquesta recopilació d'informació, s'ha aportat molt de contingut a la ruta, amb informació que tal vegada gran part de la ciutadania no coneixia i que val la pena posar-ho en valor.

Per realitzar l'anàlisi turístic a nivell nacional i autonòmic s'ha optat per la informació de l'Institut Nacional d'Estadística. Per analitzar els principals competidors del call de

Palma es va acudir a la pàgina Web de la Red de Juderías, el qual alberga informació sobre els calls espanyols.

3. CONTEXT HISTÒRIC DE LA COMUNITAT JUEVA A PALMA

Aquest apartat és de gran ajuda per poder entendre el context històric que vivien el jueus en el transcurs dels temps. És necessari realitzar tota una tasca d'investigació per poder endinsar-se en l'estudi dels jueus i dels respectius calls.

3.1. Antropologia i introducció dels xuetes

Avui en dia quan parlem dels jueus a Mallorca realment el que feim es fer referència als descendents conversos dels jueus, aquests que foren convertits al cristianisme. La paraula per excel·lència que identifica aquest col·lectiu és "xueta".

No saben exactament la procedència del mot "xueta" però el pensament popular es degut a que els jueus no menjaven carn procedent del porc. De forma despectiva la gent utilitzava la paraula xulla, (que fa referència al porc) i la paraula "xuia" va evolucionar a "xuetó". (Porcel, 1991: 55)

La paraula xueta s'ha utilitzat com a insult, (Planas, 2003: 14) per rebutjar a totes les famílies que procedien dels llinatges xuetes. Entenem per xuetes als portadors dels quinze llinatges (Aguiló, Bonnín, Cortès, Fortesa, Fuster, Martí, Miró, Picó, Pinya, Pomar, Segura, Tarongí, Valentí, Valleriola i Valls), els quals la tradició popular ha determinat. Hi ha tres cognoms més que tenen exactament la mateixa procedència d'aquests quinze que no quedaren estigmatitzats, són Moyà, Sureda i Galiana. El que entenem per xueta són el descendents dels conversos que residien al barri de Segell de Palma, foren les darreres famílies que reberen la darrera conversió de la Inquisició (1677-1691). (Planas, 2003: 9)

Realment els xuetes només són una petita part de tot el col·lectiu jueu que va viure a Mallorca. Els conversos adoptarem més de dos-cents llinatges catalans, així ells i les futures generacions ja no estiguessin estigmatitzades per la societat. (Muntaner, 1999: 114)*Veure annex 1.

De més de dos-cents llinatges jueus tant sols avui en coneixem quinze. Hi ha dues teories de la pèrdua de llinatges jueus. La primera és l'increment dels matrimonis mixtos, és a dir conversos amb cristians. Aquestes famílies ja es varen instal·lar fora del call, es varen desarrelar del seu lloc d'origen. Pocs conversos quedaren al call, i aquests foren en gran majoria els xuetes per excel·lència dels 15 llinatges. Pels cristians vells automàticament ja deduien que eren xuetes tots aquells que vivien al call, no tots eren descendents del jueus, la zona de l'argenteria de Palma estava molt estigmatitzada per aquest pensament. La segona teoria és l'emigració d'aquestes famílies, com podem veure en aquesta taules hi va haver un descens de població jueva entre els anys 1488 fins el 1691. Observem que en aquesta taula hi havia 535 jueus relaxats, en canvi entre els anys 1676-1691 tan sols hi hagué 45 jueus. Els jueus

relaxats són el que foren perdonats en vida per tenir pràctiques hebraiques. (Muntaner, 1999: 114-116)

Taula 2
Judaïtzants relaxats en efígie i persona durant els períodes 1488-1535 i 1676-1691

	1488-1535		1676-1691	
	Total	%	Total	%
Relaxats en efígie	447	83,56	8	17,78
Relaxats en persona	88	16,44	37	*
Total	535	100	45	100

* Tres foren cremats vius.

Figura: 1 Taula sobre els judaïtzants relaxats en efígie i persona
Font: *Sobre jueus i conversos de les Balears* (Muntaner, 1999: 116)

El que va extreure l'autor d'aquest llibre fou que els jueus en efígies, foren els que es varen escapar de l'illa a finals del segle XV. Sinó la inquisició a Mallorca hagués estat molt més terrible, hi hauria molt més perseguits (Muntaner, 1999: 114-117). La gran desaparició dels llinatges jueus és degut al fet que molts conversos adoptaren llinatges catalans.

A partir de l'assalt del call de 1391 hi hagué moltes conversions de jueus al cristianisme, ja que eren obligats a la conversió i sinó eren executats, alguns varen poder escapar de l'illa. Els cristians mentre assaltaven el call cridaven "baptisme o mort". Cent-onze caps de família jueus varen accedir a la conversió. Després del baptisme eren obligats a adoptar un nom cristià: per exemple Jaffuda Cresques va adoptar el nom de Jaume Ribes (Font, 2007: 27-30). *"Els baptismes forçats no feien més que afegir una nota de crueltat a tots aquells processos: autèntica tortura moral."* (Ferrà, 2004: 55)

3.2. Cronologia dels fets històrics més rellevants

La primera datació de jueus a l'illa de Mallorca fou el 417. Els jueus i els cristians ja vivien abans de la dominació musulmana, tal com s'esmenta a la carta del Bisbe Severo. En una carta es va mostrar el poder tant polític i econòmic que ja tenia la població jueva. Aquesta carta era del Bisbe de Mallorca en la qual parlava de la conversió dels jueus. (ESefarad, <https://esefarad.com/?p=72985>)

3.2.1 Presència de jueus a Mallorca abans de la reconquesta cristiana

417 Carta encíclica del bisbe de Mallorca en què parla de la conversió de jueus.
1114 Croada pisano-occitano-catalana contra la taifa musulmana de Mayurqa, i que confirmà la presència jueva a Mallorca.

3.2.2. La conquesta de Jaume I i els privilegis dels jueus

1229 Conquesta cristiana de Mallorca per Jaume I.
1229-1232 Propietats atorgades als jueus de Mallorca a la ciutat i a les zones rurals.
1230-1231 Els jueus de Mallorca reben de Jaume I els privilegis fundacionals o inicials de la comunitat (ampliats 1252, 1254, 1269 i 1273).
1241 Primera *Ketubbà* o contracte de matrimoni que conservem de jueus a Mallorca.
1254 Concessió de l'autonomia tributària als jueus per part de Jaume I.
1271 L'aljama de Mallorca aporta 5.000 sous reials a la hisenda social.
1276 Jaume II de Mallorca accedeix al poder i continua la política d'acollida dels jueus a Mallorca.
1278 Jaume II de Mallorca confirma la validesa, davant els jueus, dels testimonis i els escrits en hebreu.
1281 Confirmació dels privilegis atorgats per Jaume I per part de Jaume II de Mallorca.
1286 Alfons el Liberal confirma els privilegis dels jueus de Mallorca i atorgà la creació d'un nou barri jueu.
1290 Acord entre el monarca, els jurats i els prohoms pres designar el nou barri a la zona de la Calatrava i el Temple.
1296 Jaume II d'Aragó confirma les franqueses dels jueus de Mallorca.
1297 Els jueus de Mallorca eren a prop de 2.000.
1298 Confrontament entre el monarca i les autoritats municipals per controlar la fiscalitat sobre els jueus.
1311 Sanç I de Mallorca confirma tots els privilegis dels jueus de Mallorca.
1313-1315 Confirmació de la condemna de 95.000 lliures a causa de la confiscació dels bens dels jueus de Mallorca.
1319 Sanç I de Mallorca confirma que els jueus de Menorca i Eivissa pertanyen a l'aljama de Mallorca, administrada des de Palma.
1325 El regent Felip confirma els privilegis de l'aljama de Mallorca.
1339 Llibre de Deutes de l'aljama amb una llista de 289 jueus.
1344 Pere el Cerimoniós confirma els privilegis atorgats als jueus de Mallorca, llevat d'alguns que atorgà Jaume III.
1346 Pere el Cerimoniós mana que els jueus de la vila d'Inca visquin a un barri separats dels cristians.
1347 Limitació a un any del càrrec de secretari de l'aljama per part del monarca.
1348 El call de Palma sofreix la pesta negra sens conèixer la mortalitat de la comunitat.
1350 Monedatge del call amb 735 focs o llars jueves.
1357 Aportació de l'aljama de Mallorca de 50.000 sous a la guerra dels dos Peres.
1373 Els cartògrafs mallorquins Abraham i Jafudà de Cresques finalitzen l'*Atlas Català*.
1374 Ordre de protecció dels jueus contra els atacs cristians motivats per la manca de cereals.
1383 Autonomia de l'aljama de jueus d'Inca.

1387 Joan I confirma els privilegis de l'aljama dels jueus de Mallorca.

3.2.3 L'assalt al call 1391 i la primera gran conversió

1391 Assalt i destrucció dels calls de Palma i d'Inca, més de 300 morts.

1391 Conversió massiva de 111 jueus de Mallorca.

1395 Permís atorgat a uns 150 jueus de Portugal per establir-se a Mallorca.

(Maíz, 2013: 109-111)

3.2.4 Conversió definitiva de la comunitat jueva de Mallorca

1435-1478 Moment de tranquil·litat i fora revoltes.

1478 Papa Sixt IV recomanar als Reis Catòlics a nomenar eclesiàstics com a Inquisidors.

1487 S'instauen a Mallorca els tribunals dependents dels Reis Catòlics, sota l'inquisidor de Torquemada.

1488-1535 Fou el primer cicle d'actuació de la Inquisició Espanyola, on perseguiren els conversos mallorquins els quals d'amagat seguien practicant el judaisme. En total foren uns 800 acusats, on la majoria foren conversos reincidents, i alguns aconseguiren escapar de Mallorca. D'altres no tingueren tanta sort i foren executats.

1489 Edicte de Gràcia, on prometia als heretges i jueus conversos la seva absolució, i vigilància durant 3 anys.

1490-1491 Actes de fe, amb l'execució de més de trenta persones.

1492 Decret on dictava l'expulsió d'Espanya a tots els jueus, llurs famílies i esclaus.

1493 Quaranta-set conversos foren cremats, dictats pel inquisidor Juan Gómez de Cienfuegos.

1495-1500 Nou Inquisidor: Nuño de Villalobos, on cent trenta-set foren sotmesos al judici, d'aquest deu foren reconciliats i cent vint lliurats a la justícia.

1521-1523 Moviment social conegut com les Germanies promogut per menestrals i pagesos.

1536-1675 Segon període de les actuacions inquisitorials, on la seva tasca es dirigí a combatre els delictes menors dels cristians vells i l'islamisme. En aquest període no es varen perseguir els jueus, ja que no hi havia activitat, però si hi havia acusats d'heretgia.

1675 El 12 de gener a on es realitzaren una cerimònia organitzada per la Inquisició a on es llegien les sentències dels acusats per heretgia, amb una processó pels carrers de Palma.

(Font, 2007: 37- 50)

3.2.5 Els Actes de fe

1679 Gran vigilància als conversos i alguns intentaren escapar de la illa.

1679 El 16 d'abril foren llegides cinquanta sentències per heretgies. Moltes d'aquests condemnes eren per condemnes per judaïtzar, a l'Església de Sant Domingo, vàrem empresonar i confiscar molts de béns. Els que pogueren continuar amb la seva vida havien d'assistir a la església els diumenges, on havien d'anar vestits de penitents.

1691 Hi hagueren quatre Actes de fe durant aquest any, realitzats amb molta crueltat.

1691 (Primer Acte de fe) 7 de març, es varen condemnar alguns a presó, d'altres confiscant-los els bens.

1691 (Segon Acte de fe) 1 de maig, un dels més devastador, a la Plaça de Gomila, on executaren a vint-i-una persones al foc.

1691 (Tercer Acte de fe) 5 de maig on onze persones serien executades amb garrot i crema en viu, i tres només crema en viu. Aquestes persones foren executades per judaïtzar i heretgia.

1691 (Quart Acte de fe) El 2 de juliol, un total de vint- i-tres sentenciats hi formaren part. Tots els sentenciats foren condemnats assots, exiliats del regne i amb diverses multes. (Font, 2007 : 63 - 76)

A partir d'aquests actes varen quedar estigmatitzats els 15 llinatges xuetes que coneixem avui en dia, ja que tots estigueren jutjats en aquests Actes de fe. Després d'aquests fets no hi hagué més execucions però els xuetes estigueren estigmatitzats fins el segle XX, avui en dia major part de la població no és conscient de tots els fets que hagueren de sofrir els nostres avantpassats.

3.3. Ubicació dels calls

La història dels jueus de Palma es centra en tres nuclis urbans. Aquests nuclis es localitzen en el centre de la ciutat al voltant de la Seu i de l'Ajuntament de Palma. El primer call que es coneix és de la zona de l'Almudaina, senyalat en el mapa en color groc. Aquests barris se'ls anomena calls que és entès com a barri Jueu.

D'aquests tres calls n'hi ha dos que són més rellevants són el Call Menor i el Call Major, d'on tenim avui en dia més informació sobre la vida quotidiana.

Figura 2: Plànol del Call jueu de Palma
Font: Elaboració pròpia a partir del mapa de l'Ajuntament de Palma.

Abans de la conquesta cristiana a l'Illa de Mallorca, és a dir anterior al 1229, hi hagué una comunitat jueva vivint als voltants de l'Almudaina, estaven instal·lats al costat del poder civil i eclesiàstic. A través d'aquests fets podem dir que estaven ben ajudats per aquests poders i eren rellevants per la societat, d'aquesta forma s'asseguraven tenir la protecció reial. (Font, 2007: 16)

Hi ha molts arxius documentats que reflecteixen l'existència del barri jueu el qual s'anomena *call minor*, "en les proximitats de l'antiga església de Sant Bartomeu i el Carrer Segell (avui Jaume II), i s'estableix així en la porció de Nunyo Sans nous jueus habitants de terres franques o bé de Sijlmasa, en el nord d'Àfrica". (Maíz, 2013: 18)

A l'any 1215, el Papa Inocenci III va determinar que els jueus no podien conviure en els mateixos barris que els cristians, sinó que havien de viure en barris aïllats dels cristians.

Al principi dels anys 1300 es va instaurar un nou barri aquest denominat *call maior*, el qual "s'expandia per la zona oriental de l'urbs, entre l'església de Santa Eulàlia, els convents de Sant Francesc i Santa Clara i el recinte fortificat de l'Ordre del Temple" (Maíz, 2013: 19). Degut a aquesta ubicació es va facilitar l'arribada i concentració de molts jueus, durant aquest període el Call Major tingué l'època d'esplendor, tant a nivell demogràfic, econòmic, religiós i cultural. El creixement de nivell cultural i religiós va ocasionar l'obertura de noves sinagogues i edificis públics.

TAULA: POBLACIÓ DEL CALL SOBRE EL TOTAL DE CIUTAT DE MALLORCA

Any	%
1329	9,17
1336	6,81
1343	8,06
1349	12,55

Figura 3: Població del call sobre el total de ciutat de Palma

Font: *El call de ciutat de Mallorca, a l'entorn de 1350* (Bernat, 2005: 40)

En aquesta taula ens mostra l'evolució de la població del call respecte a la població total de Palma. Podem veure una gran diferència percentual entre el 1343 i 1349, aquest fet és degut a la gran mortalitat que hi hagué al 1348 ocasionat per la pesta. El percentatge de població va augmentar consideradament ja que hi havia hagut molta mortalitat a la resta de la ciutat. Per aquest fet podem extreure que la pesta no va ocasionar tants de morts a la zona del call respecte a les zones cristianes. A més no existeixen dades de les defuncions per pesta al call, experts treuen la conclusió que tant de bo no la patiren. (Bernat, 2005: 43)

La principal institució pública de la comunitat jueva era la sinagoga, on es realitzaven les cerimònies religioses. No es conserven arxius ni restes arqueològiques de les sinagogues a l'època de la dominació musulmana. La primera sinagoga de Mallorca que es va construir fou a finals del segle XIII, però es va canviar d'ubicació amb l'apertura dels calls, encara que va seguir en funcionament fins el 1293. (Maíz, 2013: 30)

La primera sinagoga de la comunitat jueva fou a la porció de Nunyo Sans. *"L'any 1297 es va parilitzar l'obra (...) es va decidir obrir una comissió per verificar la distància entre el Convent de Sant Francesc i la nova sinagoga, ja que s'al·legava que les oracions i cants es serien tant propers que es podrien sentir"* (Maíz, 2013: 31). Aquesta sinagoga a principis del segle XIV va entrar en funcionament però pocs anys després, entre els anys 1313 i 1315, va passar a ser la capella de Santa Fe (avui en dia església de Monti-Sion).

Sanç I a l'any 1315 va comanar que cerquessin una nova ubicació per una nova sinagoga, així ho feren i aquesta va romandre activa fins el 1391. Aquesta sinagoga va rebre el nom de Sinagoga Major. Però a l'any 1373 construïren la quarta sinagoga que va durar fins el 1391, rebia el nom de Sinagoga Nova o Menor (Maíz, 2013: 31). Malgrat alguns problemes sobre les ubicacions, després de l'assalt del call al 1391 es fa referència de les dues sinagogues, que encara existien (*Arxiu del Regne de Mallorca, Reial Patrimoni*, 1056).

Figura 4: Ubicació de les Portes del Call Major de Palma
Font: Elaboració pròpia a partir del mapa de l'Ajuntament de Palma.

L'accés del call estava restringit, a l'any 1350 hi havia 4 portes, és a dir 4 entrades al call. La porta principal s'anomenava Portal Major, segurament l'accés per aquesta porta estava ben vigilat. Aquesta porta era l'eix principal amb la comunicació de la ciutat jueva amb la cristina, era l'accés directe. La segona porta era coneguda com l'Abeurador del Temple, estava ubicada a prop de la primer porta i també dels horts. La tercera porta era la del Camp de les Torres Levaneres, es creu que la funció d'aquesta porta era la de protecció i defensa. La quarta porta fou la del Convent de Santa Clara. (Maíz, 2013: 21).

4. ESTUDI DEL PRODUCTE TURÍSTIC-CUTLURAL

4.1. Descripció del producte turístic-cultural del call jueu

El producte turístic-cultural és un concepte de producte turístic, el qual pot ser un element tangible o intangible. (*Diccionario del español jurídico, 2020*). Aquests tipus d'elements permeten satisfer les expectatives, motivacions i poder cobrir les necessitats de la demanda turística. Per fer l'estudi en qüestió s'introduirà el concepte de turisme cultural i turisme religiós. El turisme cultural és un tipus de turisme que està especialitzat amb els aspectes culturals de la destinació turística, en aquest cas el call jueu de Palma. Aquest indret també pot ser de gran interès per la comunitat jueva i ser un atractiu turístic pel turisme religiós.

A la zona del call jueu hi ha molts d'edificis emblemàtics, ja siguin les esglésies, els patis típics de la zona, els carrers amb un gran encant, caminar pels carrers del call

et pot transportar a un altre temps. Les rutes de temàtica turística i cultural que hi ha a la zona de la juderia són de caràcter històric, artístic i religiós.

La ciutat forma part de la *Red de Juderías de España*, també anomenada Camins de Sefarad és una associació constituïda per 24 municipis, en les quals hi podem trobar conjunts medievals, patrimoni històric, artístic, cultural i mediambiental, a més alberguen l'herència de les comunitats jueves que hi residiren. En aquesta xarxa hi forma part Palma, però no és una de les destinacions més populars en aquesta temàtica. Les destinacions més promocionades i conegudes són Àvila, Barcelona, Córdoba i Segovia. El que hauria de fer Palma és promocionar-se més i donar a conèixer el llegat jueu i ensenyar més la història que hi ha darrers els calls. A través d'aquesta plataforma els calls de Palma podrien ser un destí popular en aquesta temàtica. (Red de juderías, <https://redjuderias.org/ciudades/>)

4.2. Anàlisi del turisme a nivell nacional i autonòmic

Analitzarem la situació turística actual tant a nivell nacional i nivell autonòmic, per tal de saber els canvis de les tendències del turisme cultural, i veure els punts forts i dèbils. Ens centrarem amb l'estudi de les despeses dels turistes internacionals en diferents tendències turístiques. També estudiarem el nivell del turisme cultural amb el turisme nacional i una altre tendència a estudi de les arribades dels turistes d'Israel. D'aquesta manera estudiarem les oportunitats que té Mallorca, en especial Palma per dirigir-se al turista israelià. Per finalitzar amb una proposta de diversificació del model turístic predominant a les Illes Balears.

Despesa dels turistes internacionals segons motiu principal del viatge a Espanya

	2019	2018	2017
Total			
Gasto total			
Dato base	92.278,26 ¹	89.750,75 ¹	87.003,93 ¹
Tasa de variación anual	2,82 ¹	3,16 ¹	12,39 ¹
Motivos religiosos o peregrinaciones			
Gasto total			
Dato base	346,93 ¹	290,28 ¹	228,58 ¹
Tasa de variación anual	19,52 ¹	26,99 ¹	32,81 ¹
Turismo cultural			
Gasto total			
Dato base	15.347,98 ¹	13.341,06 ¹	13.923,58 ¹
Tasa de variación anual	15,04 ¹	-4,18 ¹	62,52 ¹
Turismo de sol y playa			
Gasto total			
Dato base	36.211,08 ¹	38.935,71 ¹	41.139,57 ¹
Tasa de variación anual	-7,00 ¹	-5,36 ¹	2,95 ¹

Figura 5: Despesa dels turistes internacionals segons motiu principal del viatge a Espanya
Font: Institut Nacional d'Estadística <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=23995#!tabs-tabla>
 [02/04/2020]

El que observem a la taula són els doblers que es van gastar els turistes internacionals en tres modalitats turístiques durant els tres darrers anys. Hem realitzat una comparativa del turisme de sol i platja, que és una de les pràctiques turístiques més realitzades a Espanya, la qual és converteix amb la competidora directa del turisme cultural i religiós. El resultat és que a nivell nacional els turistes pertanyents al turisme de sol i platja tenen molt de pes, i és una de les fonts d'ingressos més elevades del turisme. Un fet interessant és la tendència en augment de les despeses dels turistes per motius religiosos, que cada vegada va agafant una mica més de força. El turisme cultural en el darrer any va fer una forta pujada, respecte l'any anterior va augmentar un 15% les despeses. Si observem les dues tendències veiem que van en augment i són dues apostes per anar augmentant el nombre de turistes que visiten el nostre país. La conclusió que he extret d'aquesta informació és que tant el turisme de sol i platja com el cultural són una gran font d'ingressos, encara que la del turisme cultural i turisme religiós podria augmentar, ja que hi ha destinacions turístiques que no estan saturades i ofereixen una gran oferta de turisme cultural. Com per exemple el cas de Mallorca que alberga una gran oferta de turisme cultural, ja siguin el Castell de Bellver, la Cartoixa de Valldemossa, Pollentia a Alcúdia o el call jueu de Palma.

Viatges culturals de residents a Espanya en 2018, per comunitat autònoma de destinació.

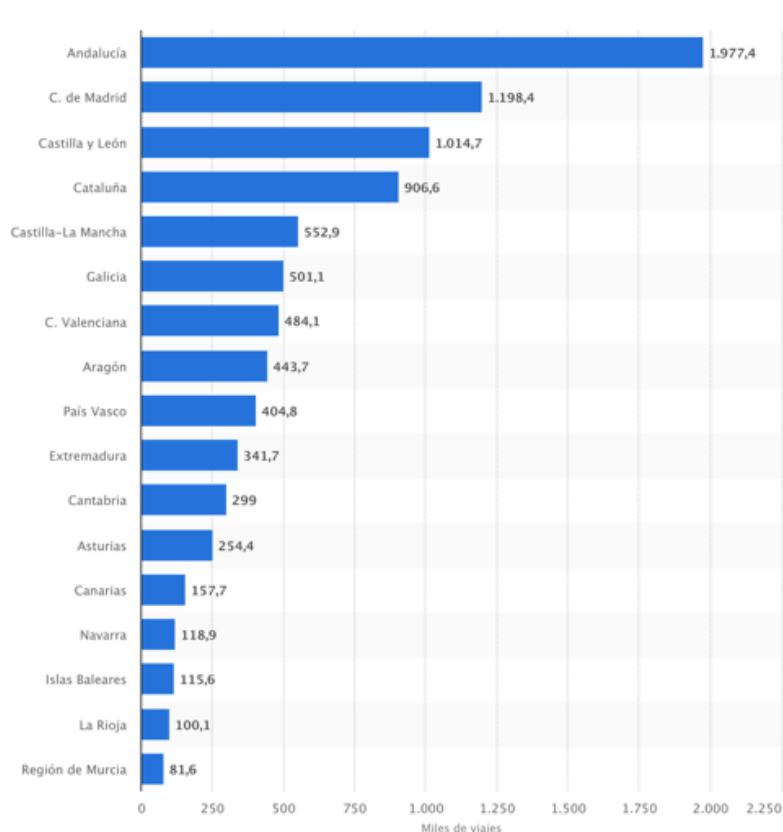

Figura 6: Viatges culturals de residents a Espanya en 2018, per comunitat autònoma de destinació
Font: Statista <https://es.statista.com/estadisticas/511634/viajes-culturales-de-residentes-en-espana-por-comunidad-autonoma-de-destino/> [23/04/2020]

Aquesta estadística representa el nombre de viatges culturals que han realitzats els espanyols durant el 2018. És un mercat molt important dins el propi país, on els residents van a conèixer indrets de les altres comunitats autònomes. En aquest cas apreciem que la comunitat autonòmica més visitada per motius culturals és Andalusia, en canvi les Illes Balears és posicionen al nombre 15 de comunitats autònomes més visitades per motius culturals. Aquest fet mostra una tendència a no relacionar les Illes Balears amb la cultura i el patrimoni que hi ha, la qual cosa perjudica a poder créixer com a destinació turística cultural.

4.3 Nombre de turistes segons el país de residència: Total i Israel

Número de turistas según país de residencia

Unidades: Personas, Tasas

	2019	2018	2017	2016
Total				
Dato base	83.701.011 ¹	82.808.413 ¹	81.868.522 ¹	75.315.008 ¹
Tasa de variación anual	1,08 ¹	1,15 ¹	8,70 ¹	10,46 ¹
Israel				
Dato base	338.418 ¹	316.433 ¹	269.264 ¹	312.573 ¹
Tasa de variación anual	6,95 ¹	17,52 ¹	-13,86 ¹	30,21 ¹

Figura 7: Nombre de turistas segons el país de residència: Total i Israel

Font: Instituto Nacional de Estadística <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=10822> [22.04.2020]

Un mercat d'estudi rellevant per aquest treball són els turistes israelians. En aquesta taula veiem l'evolució a nivell nacional dels turistes israelians que arriben a Espanya, observem que la xifra està entre uns 300.000 turistes d'Israel. En els dos darrers anys el nombre de turistes d'aquest país ha anat en augment, és a dir que Espanya i especialment a Mallorca podria arribar a ser un destí atractiu per aquesta regió.

Espanya podria arribar a ser un destí recurrent pels israelians, ja que emmagatzema molta història de la seva comunitat, ja siguin a diversos calls a Toledo, Barcelona, Córdoba o el cas d'estudi el call de Palma. Un dels motius per venir a Espanya seria tant el religiós com el cultural, degut al gran llegat cultural que deixaren els jueus en aquestes comunitats i la repressió a nivell religiós que han patit els jueus al llarg de la història.

4.4 Moviments turístics en fronteres

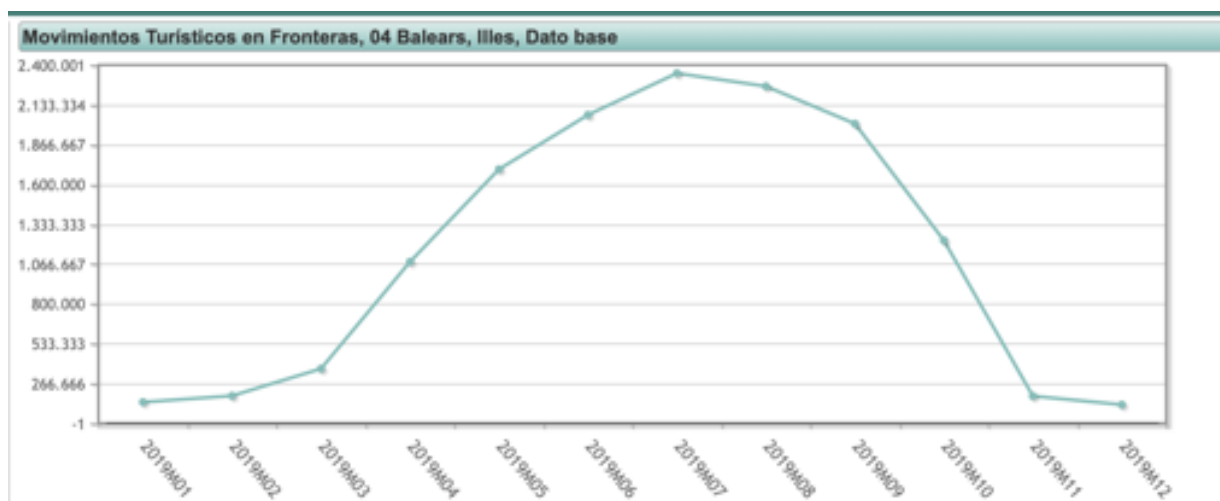

Figura 8: Moviments turístics en fronteres

Font: Instituto Nacional de Estadística

<https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=10823#!tabs-grafico> [22.04.2020]

En aquest gràfic observem l'evolució anual de l'arribada de turistes a les Illes Balears durant l'any 2019. El que destaca és el poc turisme que hi ha a les Illes durant els mesos de gener, febrer, març, novembre i desembre, una de les formes per eliminar l'estacionalització turística seria apostar per un turisme cultural i religiós. Moltes empreses turístiques durant uns cinc o sis mesos han de tenir els seus negocis tancats esperant els turistes de sol i platja. Avui en dia, amb la crisi del coronavirus el turisme serà un sector molt perjudicat. Una de les seves alternatives que es pot implementar és apostar per la cultura, conèixer el llegat dels nostres avantpassats, que la societat s'interessi per les seves arrels. La cultura enriqueix a les persones, conèixer l'entorn fa que es valorin més les coses que tenim avui en dia, tot el que lluitaren les passades generacions per tenir els privilegis que avui gaudim.

Després d'haver analitzat la situació turística el que podem extreure és que el turisme cultural a nivell estatal és molt important, és una tendència turística molt habitual tant per turistes nacionals com per estrangers. El que passa a nivell autonòmic és que Mallorca és un destí cultural poc conegut, és a dir, desconegut per la majoria, i encara més desconegut el llegat jueu que hi ha a Palma.

4.5 Anàlisi DAFO del producte turístic-cultural

A continuació anem a fer un anàlisi a través del estudi DAFO en el qual analitzarem la situació actual del producte turístic-cultural enfocant-nos al call jueu de Palma.

DEBILITATS	AMENACES
<ul style="list-style-type: none">- Ser una de les comunitats autònomes amb menys turisme cultural (a la posició 15)- Oferta turística molt focalitzada al turisme de sol i platja.- Oferta hotelera a primera línia de la mar, no atractiu pels hotelers.- Poca promoció del barri jueu per l'Ajuntament de Palma.- Estat de deteriorament i poc atractiu a la zona.- Tancament del Centre d'Interpretació Jueu Maimó Ben Faraig.- Dificultat per trobar rutes sobre el call jueu, ja que hi ha poca gent formada en fer guies pel barri jueu de Palma.- Ocultar el passat jueu de les Illes Balears.	<ul style="list-style-type: none">- Destinacions europees i del mediterrani molt més competitives a nivell de turisme cultural.- Destinacions emmarcades a la Red de Juderies Espanyoles molt potenciades, com el cas de Barcelona.
FORTALESES	OPORTUNITATS
<ul style="list-style-type: none">- Apostar per fer rutes a les zones del call jueu de Palma, com un producte diferenciat.- Alta demanda turística de les Illes Balears.- Tant els residents, els turistes nacionals i internacionals amb gran interès pels aspectes culturals de les ciutats.	<ul style="list-style-type: none">- Destinació atractiva pel turista israelià, que pot conèixer el seu llegat jueu a Balears, concretament a Palma.- Diversificar el turisme a través de les alternatives del turisme cultural.- Inversions turístiques molt fortes amb ganes d'invertir en turisme cultural, el cas dels Hotels Boutique.- Potenciar el turisme sostenible cultural a través de les fires turístiques com la ITB o el FITUR.

Figura 9: Anàlisi DAFO
Font: Elaboració pròpia.

El que podem destacar d'aquest anàlisi és que Mallorca, en especial Palma té moltes fortaleses, que les pot emprar per beneficiar-se i ser més competent en el turisme cultural. Les debilitats s'han d'intentar resoldre, i a llarg termini aconseguir que no siguin una problemàtica per la implementació de nous models turístics. A les Illes Balears hi ha grans oportunitats per posar en marxa nous projectes i promocionar altres alternatives culturals ja sigui la ruta pels calls jueus de Palma.

5. CONFECCIÓ DE LA RUTA PELS CALLS JUEUS DE PALMA

Aquesta ruta intenta fugir de la quotidianitat que suposa la típica ruta turística, la qual normalment consisteix en visitar, contextualitzar i explicar els monuments i edificis, i després seguir caminant. El que fem en aquesta ruta és endinsar-nos dins els calls jueus, poder viatjar en el temps, sentir i comprendre com era la seva vida. A través de l'explicació d'anècdotes, detalls i informació no molt coneguda d'aquest indret. En aquesta ruta el propòsit és experimentar i entendre com vivien els jueus als calls.

Figura 10: Ruta pel call jueu de Palma

Font: Elaboració pròpia a partir del mapa de l'Ajuntament de Palma.

El punt d'inici de la ruta és a d'alt de la Costa de la Seu, on es contextualitza amb la informació del punt tres de la cronologia dels jueus a Palma. Després de la explicació de les primeres senyals dels jueus a Palma a l'any 417 ens dirigirem al Call Major. Quan es vagin desplaçant d'un punt a l'altre s'anirà explicant com vivien el jueus al l'any 1350 i els oficis que tenien.

A l'any 1350 en el call es comptabilitzaven 735 caps de família. No es pot dir amb certesa però es pensa que es dedicaven a uns 55 oficis, repartits en 12 blocs. De tots els caps de casa només es té censat el 40% de les professions, i podem extreure aquestes dades:

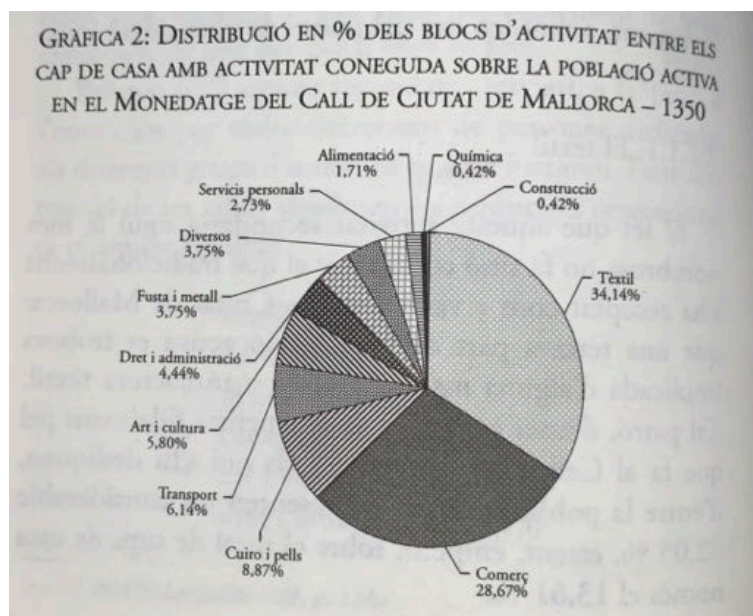

Figura 11: Distribució en % dels blocs d'activitat entre els cap de casa amb activitat coneguda sobre la població activa en el monedatge del call de la Ciutat de Mallorca-1350

Font: (Bernat, 2005: 62)

En aquesta gràfica podem observar les activitats principals a les quals es dedicava la població del call. Cal destacar que una gran part de la població activa es dedicava al tèxtil, com per exemple les professions de cardadora, cordoner, matalasser, sastre, seder, sortidor, tintorer i vanover. Un altre sector molt destacable és el comerç, les professions típiques eren de coraler, corredor, corredor de bèsties, corredor de coll, corredor de llevants, mercader, mercer, perler, botiguer i venedor de ferro i vidre. El sector primari no està representat al gràfic, tant sols el secundari i el terciari. (Bernat, 2005: 60)

5.1 Ruta pel Call Major de Palma

1. Carrer del Call

Figura 12: Carrer del Call
Font: Elaboració pròpia

Començarem a endinsar-nos dins el Call Major a través del **carrer del Call**, aquest era l'entrada del Call Major o del Barri de Calatrava. Els jueus solien viure portes endins al call i així intentar passar desapercebuts dels cristians. Una curiositat que s'explicarà és que quan els metges o cirurgians jueus tenien un pacient que era cristià, si aquest es moria per causes naturals, els acusaven de mort (Ferrà, 2004: 32). En aquest carrer podem observar que avui en dia encara hi ha negocis regentats per descendents de conversos jueus, podem veure aquesta galeria d'art i immobiliària amb el nom de Coll Aguilar. Aguilar té la procedència del llinatge Aguiló, tenen la mateixa arrel (Ferrà, 2004: 31).

2. Carrer de Santa Clara

És un clar exemple dels típics carrers o carrerons del call, on *“els carrers són irregulars, curts i conservaven l'herència d'aquests tipus de construccions musulmanes... concentraven un bon nombre d'albergs i de botigues, per la qual cosa podem pensar que la major part dels edificis tenien, a la part baixa zones comercials”*. (Maíz, 2013: 21).

Figura 13: Convent de Santa Clara

Font: Pàgina web http://www.nixe3.com/entradablog.asp?id_ficha=2991 [20.04.2020]

El **carrer de Santa Clara** convergeix amb el carrer de Sant Alonso i el carrer de **Can Serra** on es troben el Banyes Àrabs, aquests banys segons els historiadors eren utilitzats pels jueus que tenien més poder adquisitiu. (Ferrà, 2004: 78-79)

Continuam caminant pel Carrer de Santa Clara, fins que arribam al final del carrer on trobem el Convent de Santa Clara. Aquest monestir d'estil gòtic, *“limitava amb el Call major i una muralla separava ambdues zones,... és notable l'antiga portada del temple amb la imatge de la santa”*. (Ferrà, 2004: 34)

Després de visitar el Convent de Santa Clara continuarem la ruta pel **Carrer de Fonollar** on trobarem una casa senyorial, aquesta casa es coneix com Can Fonollar, “on ha estat descobert, en el mur de la façana, una finestra col·lonella de l’època i altres detalls arquitectònics, restaurants, i ben evocadors, con les columnetes polièdriques gòtiques dels porxos” (Ferrà, 2004: 56).

3. Carrer de Sant Alonso

Al final del carrer de Fonollar hi trobam el carrer de **Sant Alonso**, que fins l’any 1862 es deia Carrer del Forn d’En Seguí. En aquest carrer podem trobar dos patis, el primer al número 1 correspon al Pati de Can Aloy i al número 3 el de Can Boscà. (Ferrà, 2004: 11-12). En aquest cas explicarem que l’edifici de Can Boscà que és una construcció modernista, i té un balconada típica de l’estil “Art Nouveau” (Ferrà, 2004: 56).

Ubicat al número 16 trobem l’Hotel Boutique Santa Clara Urban Hotel & SPA, un Hotel Boutique és un establiment turístic que està ubicat al centre històric de la ciutat, en aquest cas a Palma. Aquests tenen unes dimensions reduïdes, no són de gran capacitat, a més estan ubicats a cases senyorials o a antics convents. Aquests tipus d’hotels es caracteritzen per tenir un alt nivell de personalització i sobretot molt de luxe. Aquest edifici que està ubicat al Carrer de Sant Alfons data del segle XVII i fou reformat. A les habitacions hi ha paret de pedra i conservaren l’escala central. Les vistes des de la terrassa són espectaculars on es poden veure la Catedral, el Castell de Bellver i el mar. (<http://www.santaclarahotel.es>)

Aquest tipus d’allotjaments turístics, en ple cor del call jueu, poden ser de gran ajuda per donar a conèixer les rutes que es realitzen en aquest espai. A més, els clients que s’allotgen en aquest tipus d’hotels tenen inquietuds culturals. En aquest cas, pot donar a conèixer més el llegat jueu de Palma diversificant el turisme a Mallorca.

Figures 14 i 15: Hotel Boutique Santa Clara
Font: Pàgina web <https://www.santaclarahotel.es> [18.04.2020]

4. Carrer del vent

Seguidament ens dirigim per un dels carrers més peculiars que hi ha al call, el **Carrer del vent**. En aquest carrer sigui el dia que sigui, quan vas caminant sempre hi ha vent. És un dels carrers més estrets del call. Aquest carrer fou molt important ja que hi albergava l'entrada de la sinagoga. Els experts diuen que la part lateral de l'església de Monti-Sion, antiga sinagoga, hi podem veure "*vestigis d'una porta gran, dos finestrals i restes d'altres edificacions. Sembla que la Sinagoga tendria la seva entrada pel Carrer del Vent, que el Santuari de la Torah es situaria a la part actual on hi ha la capella de sant Alonso Rogríquez.*" (Ferrà, 2004, 94)

Figures 16 i 17: Carrer del Vent i Església de Monti-Sion
Font: Elaboració pròpia

5. Carrer de Monti-Sion

Al **Carrer de Monti-Sion** trobam l'entrada de l'Església de Monti-Sion, la qual fou edificada sobre els fonaments de la sinagoga i aprofitaren els seus murs. A l'interior de la església hi podem trobar "*retauls antics, imatges medievals sobre taula, marbres, jaspins, columnes, cornises, paviments...*" (Ferrà, 2004, 62).

Un altre edifici a destacar d'aquest carrer està al número tretze, on es troba "*el pati a l'edifici XVI on es va ubicar la Criança*" (Ferrà, 2004, 62).

El col·legi de la Criança creat l'any 1518 es dedicava a l'educació de les donzelles, filles de nobles i cavallers cristians les quals eren preparades per al matrimoni i la maternitat. Les creences d'aquesta institució eren que els sofriments de les dones eren proves de Déu. El preu per accedir-hi eren de deu ducats anuals i vuit quarteres de blat cada sis mesos. (Ferrà, 2004, 39-40).

Després de saber una mica de la història de les donzelles del segle XVI, una qüestió que ens ve al cap és, com vivien les dones al barri jueu a la edat medieval. El paper de la dona era molt reduït al voltant del 1350, eren considerades part de la propietat

familiar. Per tradició, abans de ser casada pertanyia al seu pare i quan ja estaven casades eren propietat del seu marit. Una vegada casades les seves funcions eren complir la seva condició d'esposa i mare, és a dir, ser una perfecta mestressa de casa. (Bernat, 2005: 86-87) També podem fer referència al llibre d'Antoni Picazo Muntaner, publicat l'any 2020, titulat *Dones xuetes: resistència religiosa a la Mallorca moderna*, en el qual explica el paper de les dones una vegada converses a la religió cristiana.

6. Carrer de la Torre de l'Amor

Ens dirigim al **Carrer de la Torre de l'Amor**, abans anomenat Carrer de l'Amor. En aquest carrer hi habitava Arnau Domènec, fou llibreter i va morir a la presó inquisitorial, per això va ser relaxat en estàtua el 1493, és a dir que fou perdonat pels cristians ja quan fou mort. El fet curiós es que hi visqués un llibreter en aquests carrer on quasi tots els habitants d'aquesta zona eren assaonadors, blanquers i pelleters. Aquest carrer desemboca a la placeta del Venerable Mossèn Miquel Maura, al fons de la plaça hi ha el teatre municipal de Xesc Forteza (Ferrà, 2004: 86). Aquest teatre s'anomena així en honor al xueta Xesc Forteza, que fou dramaturg, director de teatre i actor. Va escriure diverses obres de teatre entre elles "*El dimoni ja no fa por a ningú*", "*Majòrica-81*" o "*Jubilat ve de jubileu*".

Figures 18 i 19: Carrer de la Torre de l'Amor i Teatre Municipal Xesc Forteza
Font: Elaboració pròpia

El nom d'aquest carrer té una llegenda, "*la de un jueu ric que va fer construir, damunt ca seva, una torre per tal de poder contemplar un jardí freqüentat per la dona casada que li agradava.*" (Ferrà, 2004: 86)

7. Carrer de Sa Calatrava

Carrer de Sa Calatrava, aquest fou un dels carrers més importants del call, tradicionalment conegut com el call de Calatrava o Call Major. És un dels carrers més llargs del call, on hi havia una gran activitat comercial. Hi havia tot un procés d'aprenentatge dels oficis per part dels jueus i dels cristians, eren processos similars. Els artesans jueus transmetien els oficis als seus fills, ja que tenien l'habilitat de realitzar aquestes activitats i tenien les eines necessàries per realitzar-les. Una altra forma d'ampliar el negoci era unió de famílies a través del matrimoni amb famílies del mateix gremi. (Maíz, 2013: 78)

Més o menys al segle XV, en aquesta zona va sorgir la indústria d'adobar pells, on es formà el "*Gremi o Col·legi dels Honorables Blanquers o Assaonadors. Com la majoria d'aquests artesans es centrà en el barri el nom de "calatravi" esdevingué sinònim de blanquer.*" (Ferrà, 2004: 26)

8. Es Baluard del Príncep

El final del carrer de Calatrava desemboca al carrer de Bastió del Príncep on hi observam el **Baluard del Príncep**, fa referència a Felip II abans de ser coronat rei. Realment sabem el significat de Baluard o tan sols ho associem amb un museu d'Art Contemporani. Dons un baluard segons el DIEC és "*Terraplè avançat que forma part de les muralles d'una ciutat*".

La construcció d'aquest Baluard fou pagada en dues parts on hi participaren el fons de la ciutat i la del Reial Patrimoni. Però si en algun moments faltaven doblers per pagar-ho, ho havien de pagar els propis veïns, els jueus que residien a la zona. Hi hagué revoltes per part dels residents, ja que no volien pagar la construcció del baluard, però no aconseguiren res, a l'any 1269 rei Jaume I ordenà que tothom havia de pagar ja que era per la defensa del barri. (Ferrà, 2004: 16-17)

Figures 20 i 21: Carrer del Bastió del Príncep i el Baluard del Príncep

Font: Elaboració pròpia

9. Carrer de Bala Roja

Seguim amb la ruta pel **Carrer de Bala Roja**, el qual voreja un dels recintes emmurallats. Aquest nom de Bala Roja prové a la referències dels forns de fundició on es fabricaven els projectils artillers, en aquest carrer n'hi havia ubicat un. També fa referència al famós pirata "Barbarossa" o "Barbarroja" que fou Frederic II, considerat com un protector pels jueus. (Ferrà, 2004: 15)

10. Placeta de Santa Fe

Seguidament contiuam per la **Placeta de Santa Fe**. En aquesta placeta s'hi ubica l'Església de Santa Fe. Aquest "*petit temple ocupa el solatge d'una sinagoga existent el 1314, essent un edifici gòtic primitiu*" (Ferrà, 2004: 52). Aquesta església fou la única església de Mallorca que es va incendiar durant la Guerra Civil Espanyola, tan sols es va veure afectat el portal. Actualment, a la façana, hi trobam un relleu medieval, on es pot veure la Mare de Déu.

11. Carrer de la Porta del Mar

Al final del carrer de Santa Fe hi trobam el **Carrer de la Porta del Mar**. Fins el 1321 aquest carrer formava part d'un cementiri àrab. Per fer d'aquest cementeri un carrer hagueren de "*desenterrar els cadàvers sarraïns, destruir les seves tombes i fer de la zona un camp per drassana, dipòsit de llenya per a càrrega i descàrrega i altres serveis per a la ciutat.*" (Ferrà, 2004 : 65)

12. Plaça de Sant Jeroni

Al final del carrer de la Porta del Mar hi trobam la **plaça de Sant Jeroni**, on hi ha el convent de Sant Jeroni. Dins el convent hi ha un carreró de l'edat mitjana, el qual no ha sofert canvis, és el més característic del call (Ferrà, 2004: 14). Si ens fixem bé en la façana del Convent de Sant Jeroni al costat podem observar una petita porta, aquesta porta fou l'entrada d'un habitatge del call. (Ferrà, 2004: 59)

Ara ens centrarem amb la portada del temple, hi podem observar un escut amb una parella de lleons, també hi ha una escultura de Sant Jeroni que vesteix amb una pobra vestimenta i la barba llarga. Es pot apreciar que aquesta porta està inspirada amb la decoració mudéjar. (Ferrà, 2004: 59)

Veiem la placeta empedrada anomenada Plaça de Sant Jeroni, en la qual hi ha una font. Al costat dret hi havia ubicat el Col·legi de la Sapiència, actualmet és el Col·legi Lul·lià de Nostra Senyora de la Sapiència. (Ferrà, 2004: 60)

Figures 22 i 23: Convent de Sant Jeroni i Plaça de Sant Jeroni
Font: Elaboració pròpia

13. Carrer dels Botons

Continuam amb la ruta fins el **Carrer dels Botons**, els botons antigament eren articles de luxe, fets amb or, pedres precioses o argenteria als segles XV i XVI. En canvi, hi havia els típics botons pels dies de feina que eren fets d'ossos, de metall o de fusta. El nom d'aquest carrer fa referència a que algú que residia en aquest carrer hi tenia una fàbrica de botons. (Ferrà, 2004: 23)

14. Carrer del Sol

Per finalitzar la ruta al Call Major anirem pel **Carrer del Sol**, un dels carrers més luxosos del call. La principal activitat econòmica era el negoci financer.

Hi podem trobar un gran nombre de cases senyoriales amb uns patis de gran valor artístic. Al número 10 d'aquest carrer hi trobam Can Julià, al número 7 Can Catlar i al número 1 Can Bisquerra de Gaballí, tots aquest edificis foren cases senyoriales. Prestarem més atenció a Can Catlar, també dit Cal Marquès de Palmer, edifici d'estil renaixentista de l'any 1556, on hi ha ubicats més de cinc finestrals amb columnes, frisos i ornaments esculturals amb àngels i al·legories a les virtuts. Avui hi trobam a Cas Compte de la Cueva la actual seu de l'Escola de Turisme de les Balears. (Ferrà, 2004: 80-82)

Figures 24 i 25: Can Bisquerra de Gaballí i Cas Compte de la Cueva
Font: Elaboració pròpia

5. 2. Ruta pel Call Menor de Palma

Ens dirigim al Call Menor, el qual ha tengut més activitat dels gremis, després dels Actes de fe i les conversions. En aquest mapa dels anys 1730 podem observar on s'ubicaven els caps de famílies xuetes.

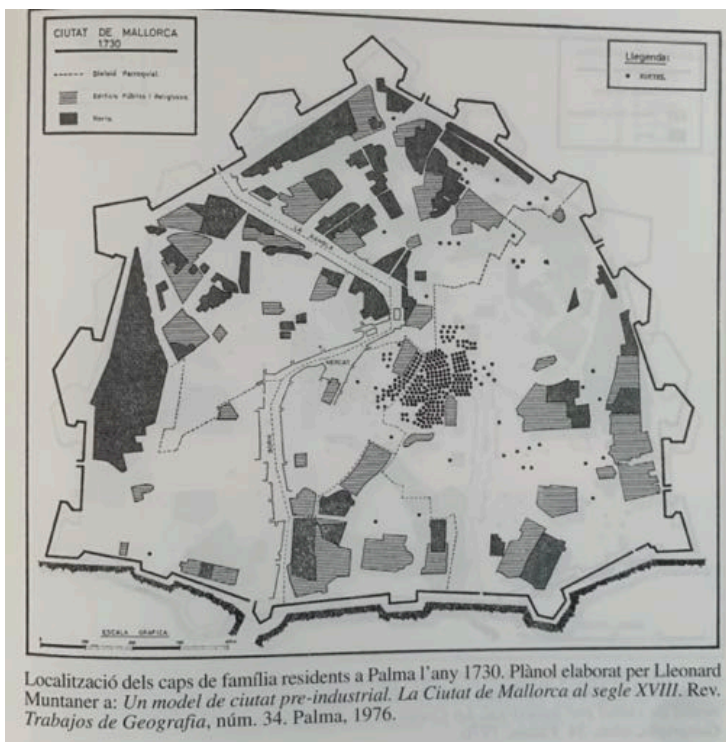
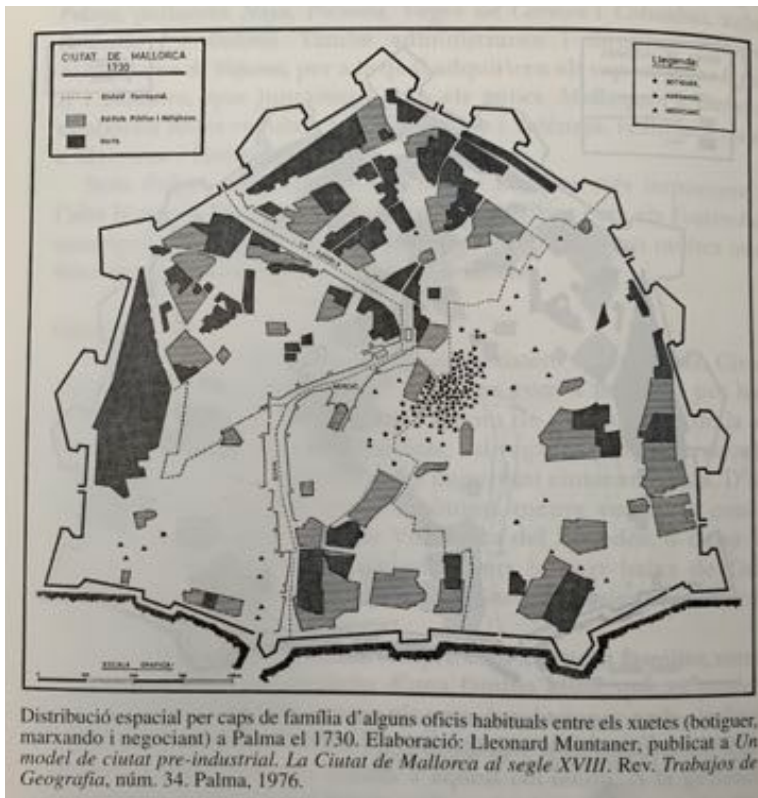

Figura 26: Localització dels caps de família xuetes residents a Palma l'any 1730.
Font: *Els malnoms dels xuetes de Mallorca* (Planas, 2003: 352)

En aquest mapa podem observar que la major part dels xuetes vivien al centre de la ciutat, concretament a la zona del call Menor, al voltant de la Església de Santa Eulàlia, la Plaça Major i la Plaça de Cort. Les professions més comuns dels xuetes en aquesta època eren les de botiguers, marxandos, negociants, argenters, calderers, courers, ferrers i fonedors. Als call que visitarem ara encara hi podem observar negocis amb els llinatges dels xuetes, per exemple podem observar joieries amb el llinatge Pinya o Segura.

En aquest mapa hi veim la distribució espacial de les residències xuetes dels botiguers, marxandos i negociants. La major part de negocis estaven ubicats al Call Menor, al voltat del Carrer de Jaume II, Carrer Colom, actualment, en aquests carrers hi ha moltes tendes, i és un lloc molt transitat per vianants.

Figura 27: Localització d'alguns oficis habituals (botiguer, marxando i negociant) entre els xuetes residents a Palma l'any 1730.

Font: *Els malnoms dels xuetes de Mallorca* (Planas, 2003: 353)

Podem observar que en el mapa hi ha assenyalades les ubicacions de les famílies que es dedicaven a l'argenteria, al coure, al ferro i els fonedors. Un fet destacable és que la majoria d'argenters estaven ubicats al Carrer de l'Argenteria i també al Carrer de Sant Bartomeu. En canvi, la majoria dels altres oficis estan ubicats ja fora del call, és a dir, que ja es desmarcaven del centre perquè tenien més espai per realitzar les seves feines.

Figura 28: Localització d'alguns oficis habituals (argenter, calderer o coure, ferrer i fonedor) entre els xuetes residents a Palma l'any 1730.

Font: *Els malnoms dels xuetes de Mallorca* (Planas, 2003: 354)

1. Plaça de Santa Eulàlia i Carrer de Santa Eulàlia

Començam la ruta pel Call Menor a la **Plaça de Santa Eulàlia**, la qual està custodiada per l'Església de Santa Eulàlia. Aquesta plaça era anomenada com la placeta de les "cols", perquè s'oferia als habitants del call gran varietat d'hortalisses. (Ferrà, 2004: 124)

Anem a la porta lateral de l'església on hi podem observar els lleons alats, que formen part de l'arquivolta. *"El Lleó de Judà és un element zoomorf, un símbol religiós, i és representa com un lleó alat amb cap d'àguila. Els lleons de Judà són els guardians del Torah"* (Ferrà, 2004: 124). A més, a la part lateral ens podem fixar amb les arcades, els escuts d'armes dels personatges de la noblesa o les inscripcions en lletra gòtica. A l'església de Santa Eulàlia al voltant es celebraven les conversions dels jueus, tan sols amb un parell de dies foren batiats unes dos-centes persones, aquest fet es denomina conversió col·lectiva. *"Donat el gran nombre de conversions, els cristians es sentiren satisfets (...) es concedí per unanimitat el perdó de tots els processats"*. (Font, 2007: 38-39)

Ens trobam al **Carrer de Santa Eulàlia** antiga Carrera de la Sabateria o també és podria anomenar Carrer dels Lleons de Judà. Aquest carrer era un mercat medieval de sabates. *"Una de les supersticions medievals relacionades amb el calçat era que si una sabata es posava damunt la taula significaria desgràcia."* (Ferrà, 2004: 125)

2. Carrer de l'Argenteria

Continuam recte fins que arribam al **Carrer de l'Argenteria** i Carreró dels Platers, el nom d'aquest carrer ve per l'ofici que es dedicaven els xuetes a aquest indret, la joieria. Hi havia dos tipus de joiers, els que treballaven amb pedreria: brillants, robins, margades i ametistes, i els que es dedicaven a l'orfebreria més senzilla amb falsa pedreria. Un dels oficis més ben valorats era tenir un bon engastador i gravador. Podem veure que avui en dia encara hi ha joieries obertes en aquest carrer, però moltes ja han anat desapareguent. (Ferrà, 2004: 98)

3. Plaça Major

A poc a poc ens acostam a la **Plaça Major** i a la Costa de la Inquisició, aquest fou el punt neuràlgic on es decidiren començar amb les diverses persecucions que es dugueren a terme al call. El Palau Inquisitorial era conegut també com "Sa casa negra", per les condemnes que es dictaven. En aquest indret foren condemnats tots els que a l'any 1391 no volgueren rebre el baptisme, del call desaparegueren 300 persones. Al 1435 es varen reprendre les accions de la inquisició. Foren condemnats a la foguera *"el rabí del Call, Ibn Salili, i els també Rabins, Farrig i Stellatar, mestres de la sinagoga major."* (Ferrà, 2004: 130)

El 6 de maig de 1691 hi hagué un dels Actes de fe, que eren execucions i cremes de persones que encara eren practicants del judaisme. Hi ha una anècdota del darrer moment de vida de Rafel Tarongí i la seva germana Catalina Tarongí; en la qual la seva germana li deia *"Felet no et donis, que no mos cremaran a noltros sinó a sa*

roba”, (Font, 2007: 74) després Catalina cridava que els traguessin del foc, instants després foren devorats per les flames fins a morir.

4. Carrer Colom

Seguim la ruta pel **Carrer Colom**, aquest carrer té molta vida, hi ha moltes botigues i negocis. Realment qui fou Colom, a qui fa referència aquest carrer? Fa referència al fill il·lustre de Palma, cap i agitador de les germanies, Joanot Colom. Colom l'any 1521 fou el capdavanter de les Germanies de Mallorca, de la *“Revolució dels Gremis que en temps de l'emperador Carles V s'aixecaren per demanar una reforma radical de l'economia pública, el canvi del sistema tributari i l'abolició dels impostos indirectes”*. (Ferrà, 2004: 114). La resposta de imperial fou molt violenta, en la qual hi hagué moltes penes de mort. Un dels executats fou Joanot Colom, el degollaren i el posteriorment l'esquarteraren, el seu crani va romandre molt de temps en exposició pública a la Torre dels Caps de l'Almudaina.

Durant *“el temps de la Dictadura el carrer en honor de Joanot Colom es va transformar en Calle de Colón, desviant la persona de l'agermanat per tal d'introduir en el seu lloc la figura de Cristòfol Colom.”* (Ferrà, 2004: 115). Fou a l'any 2010 quan es va tornar a posar la placa al carrer amb el nom de Colom i no Colón. (Maura, 2019)

5. Carrer Enric

Ens adintra dins el **Carrer Enric**, aquest carrer fa referència a Enric el Navegant, era el Fill de Joan I de Portugal, fou un gran investigador dels viatges. Enric va contractar el cartògraf jueu mallorquí Jafudà de Cresques. *“La família Cresques vivien a Mallorca prop de les torres del Temple”* (Ferrà, 2004: 44), les torres del Temple estaven ubicades a prop del Carrer de Botons, el qual hem visitat a la ruta del Call Major.

6. Carrer de Jaume II

El Carrer Enric desemboca al **Carrer de Jaume II**, un altre carrer amb molt de trànsit de persones actualment. Un tema que no hem tractat és l'educació que rebien els infants jueus. Els primers anys de vida rebien l'educació dins les seves llars amb la repetició de les oracions i havien de respectar el pare i a la família. Al voltant dels quatre o cinc anys les nines anaven a l'escola, la qual s'ubicava a l'interior de la sinagoga. Els nins estaven obligats a anar a l'escola a partir dels tres anys on aprenien a llegir, a escriure i les lleis religioses. (Maíz, 2013: 82)

En aquest carrer durant la meitat del segle XIX, era un *“carrer mal adreçat i estret, format de casulls amb pisutxos i botigons de comerciants, principalment els que tenien a la venda draps, ferro vell, pells, paraigües per adobar i tota casta de mercaderies”* (Ferrà, 2004: 126). Actualment, aquest carrer ha canviat molt, el que hi ha són molts de negocis, però té un millor aspecte i és un dels carrers més transitats del Call Menor.

7. Carrer de Vicenç Mut

Giram pel **Carrer de Vicenç Mut**, aquest carrer fou anomenat abans de 1862 com a carrer de la barreteria. Podem apreciar que és un carrer estret i que encara conserva una mica l'essència del call, que no ha sofert grans modificacions arquitectòniques. Al final del carrer hi trobam el Carrer de Sant Bartomeu. (Ferrà, 2004: 137)

8. Carrer de Sant Bartomeu

Al **Carrer de Sant Bartomeu** avui en dia hi trobam el Banc d'Espanya, en aquesta ubicació hi hagué una sinagoga i posteriorment l'església de Sant Bartomeu, on aparegueren d'entre les runes, capitells de forma cònica inversa i tasques ornamentals morisques (Ferrà, 2004: 100). Aquest carrer fou un dels més importants del call ja que hi havia la sinagoga. En aquest carrer hi ha una placeta amb molta història és la **Placeta de Can Taganament** "*ombrejada per un vell om, forma una meda de mirador que s'alça per damunt del desnivell de la calçada*". (Ferrà, 2004: 149). La Casa de Taganament està ubicada just davant de la placeta. Taganament fou un dels llinatges que adoptaren els conversos.

Continuam caminant per Carrer de Sant Bartomeu i trobam una joieria molt important anomenada Pinya Grau. El que podem extreure d'aquest nom és que Pinya és un llinatge xueta en canvi Grau no té cap procedència a simple vista dels antics jueus.

9. Carrer de la Cadena

Acabam la ruta al **Carrer de la Cadena**, o també conegut com la Plaça de Cort, amb l'edifici central l'Ajuntament de Palma, no sempre aquest edifici ha tengut aquesta funció a l'any 1230 fou construït com a hospital, molts dels metges que treballaven a l'hospital eren jueus residents al call. (Ferrà, 2004: 110)

Una de les conclusions que treim sobre la ruta és el pas dels anys perquè el Call Menor s'ha vist més modificat que el Call Major. La zona del Call Major és una zona residencial, on quasi no hi ha turistes i està més abandonada per part de l'Ajuntament. En canvi, el Call Menor és de gran interès turístic i veiem com dia a dia hi ha milers de turistes que van de compres per aquesta zona.

Aquesta ruta és una experiència per poder conèixer i entendre l'estil de vida dels calls. Hem après la forma de relacionar-se dels jueus, les seves professions, com funcionava l'educació, a més ara coneixem anècdotes sobre els jueus que residiren a Palma. Hem pogut conèixer la història que amaguen les esglésies, les cases, els noms dels carrers. Gràcies al gran llegat jueu avui podem conèixer totes aquestes històries tant poc conegudes per moltes persones.

6. EXPERIÈNCIA PERSONAL ALS CALLS DE PALMA

El que vaig poder experimentar quan el passat dia 11 de març vaig anar a visitar el Call Major de Palma, es que vaig tenir molts problemes per poder obtenir informació. El que vaig voler fer fou ficar-me dins la pell d'un turista amb ganes de visitar el Call de Palma. El primer que vaig fer fou cercar informació a internet, ja sigui la pàgina web de Red de Juderías, per la meua sorpresa hi havia molt poca informació del call jueu. Alguna informació que vaig obtenir era difusa, les delimitacions del call no eren correctes. Després vaig descobrir que hi havia un centre d'Interpretació Jueu a Palma, al Carrer de l'Almudaina núm. 9. Dia 11 de març vaig a visitar el Centre de Maimó Ben Faraig, la meua sorpresa fou que aquest espai estava tancat. La informació que estava publicada a Google no era precisa, ja que deia que estava obert.

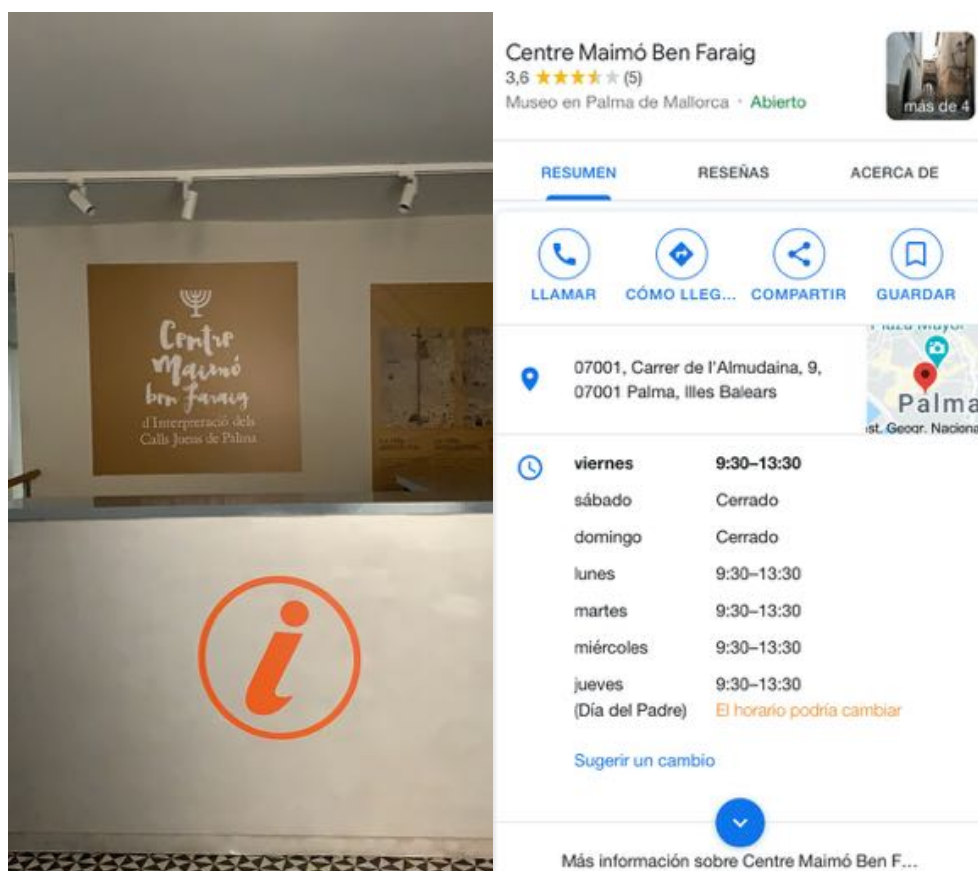

Figura 29: Centre Maimó Ben Faraig
Font: Elaboració pròpia (captura de pantalla realitzada el dia 13 de març)

Vaig anar a cercar informació perquè aquest centre d'interpretació jueu estava tancat i hem varen dir que aquest espai Maimó Ben Faraig formava part de la regidoria de cultura, aquest lloc el volen transformar en un punt d'informació turístic que passarà a ser de la regidoria de turisme.

Després d'aquest contratemps vaig anar a punt d'informació més proper que hi havia, el qual està ubicat a prop de l'Almudaina. Vaig demanar informació sobre el call, l'única informació que tingueren fou un tríptic del call jueu en alemany, ja que fou el darrer full informatiu que tenien, el varen fotocopiar. Els hi vaig demanar a veure si

tenien més informació i hem digueren que no hi havia més informació sobre el fet en qüestió, però si volia més informació sobre el call jueu havia d'anar a la sinagoga de Palma, que estava oberta. Hi vaig anar i per la meua sorpresa estava tancada, m'havia donat informació errònia.

Figura 30: Fotocòpia del tríptic informatiu en alemany
Font: Elaboració pròpia

Després de tots aquests fets, vaig anar al call jueu ja amb el llibre que he utilitzat per documentar-me sobre els carrers del call, amb el llibre *El call de Palma ciutat passa a passa*. Mentre anava caminant anava documentant-me amb el llibre i fou de gran interès. El que més em va cridar l'atenció fou el mal estat del mobiliari públic, ja siguin cartells, pintades i vandalisme, tot això ho gestiona l'Ajuntament de Palma. Amb aquest estat d'abandonament realment hem va fer pensar si els interessa potenciar el turisme cultural o no. A la zona del call jueu no vaig trobar cap turista, tant sols els residents de la zona i repartidors.

Figures 31, 32, 33 i 34: Vandalisme i mal estat del mobiliari públic al Call Major.
Font: Elaboració pròpia

7. CONCLUSIÓ

El tema elegit per realitzar el meu treball de final de Grau des d'un principi hem va atreure molt, degut a les meves arrels xuetes. Vaig pensar i ho segueixo fent a dia d'avui que seria una molt bona manera d'endinsar-me dins el meu passat i descobrir més sobre els meus avantpassats jueus, així com posar-me dins la seva pell.

Una de les coses que m'agradaria destacar és la poca potenciació que hi ha del turisme cultural en general i en aquest cas del turisme cultural-religiós a les Illes Balears, un clar exemple d'aquest és el mal estat en el que es troba el mobiliari públic de l'espai del call jueu. Si realment es volgués potenciar aquest tipus de turisme les instal·lacions es trobarien en millors condicions, als punts d'informació turística hi hauria informació disponible en diversos idiomes sobre el call jueu i moltes altres millores bàsiques per tal d'incrementar el nombre de turistes que visiten l'illa per motius culturals i religiosos.

Veure tota aquesta situació de despreocupació i de manca de manteniment em va produir una sensació d'imptència. Als mitjans de comunicació es xerra constantment de la intenció de potenciar altres tipus de turisme per tal de diversificar i deixar una mica de banda el turisme de sol i platja, però després la realitat es distancia molt d'aquesta idea, ja que tot segueix igual. No es realitzen canvis, ni a petita ni a gran escala, el que fa que les illes es trobin estancades dins el mateix model turístic de sempre, el turisme de sol i platja.

Després de tants d'anys d'estudi, explicacions sobre el turisme sostenible, religiós, cultural, altres tipologies turístiques o el anàlisi de diversos espais turístics; realment veure que a la teva comunitat autònoma no s'està realitzant un treball de qualitat en relació a tots els coneixements obtinguts et fa plantejar que hi ha moltes coses a canviar en aquest aspecte. Amb la crisi que estem sofrint a dia d'avui causada per la COVID-19 esper que es trobi un moment per canviar i reflexionar sobre la importància de l'art, la cultura i la nostra història, com a individus i com a societat.

Finalment, m'agradaria remarcar que la ruta que he dissenyat té la intenció d'allunyar-se del típic prototip de ruta cultural que estem acostumats a veure. Aquesta ruta està repleta d'anècdotes que tenen com a finalitat endinsar-te dins la història dels jueus i dur-te a un viatge al passat per tal de veure i sentir de la manera més propera possible la vida dels calls i la seva gent, les seves rutines i les seves costums. La meva ruta està plantejada com una experiència per tal de que es visitin carrers, places i edificis, a més de l'explicació i amb anècdotes de la vida quotidiana. Tot està dissenyat per tal de que una vegada acabada la ruta te'n duguis amb tu un trosset del llegat jueu.

8. BIBLIOGRAFIA

Arxiu del Regne de Mallorca, Reial Patrimoni, 1056

Bernat, M. (2005). *El call de ciutat de Mallorca a l'entorn de 1350*. Palma: Leonard Muntaner.

Ferrà, M. (2004). *El call de Palma ciutat passa a passa*. Palma: Miquel Font.

Font, M. S. (2007). *La fe vençuda. Jueus, conversos i xuetes a Mallorca*. Palma: Miquel Font.

Garrido C. i Miralles E. (2009). *Guía de la Palma gòtica*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

Maíz, J. (2013). *Viure al marge la vida quotidiana dels jueus de Mallorca (segles XIII-XIV)*. Palma: Leonard Muntaner.

Montaner P. i Miralles E. (1991). *Patios de Palma*. Palma: Guillermo Canals.

Porcel, B. (1991). *Los Chuetas Mallorquines. Quince siglos de racismo*. Palma de Mallorca: Miquel Font.

Planas R. (2003). *Els malnoms dels xuetes de Mallorca*. Palma: Leonard Muntaner.

Riera F. (2003). *Els xuetes, des de la intolerància a la llibertat (XVIII-XX)*. Palma: Leonard Muntaner.

Soto R., López J.F., Mound G., Llompart G., Colom M., Vidal J.J., Muntaner Ll. (1999). *Sobre jueus i conversos de les Balears*. Palma: Leonard Muntaner.

9. WEBGRAFIA

Caminos de Sefarad. (s.d.). Red de Juderías de España. Recuperat el [02/04/2020] pàgina web: <https://redjuderias.org/ciudades/>

Díaz, A (13.12.2019) *Nombre de viatges de residents a Espanya realitzats per motius principalment culturals en 2018, per comunitat autònoma de destinació*. Recuperat [23/04/2020], pàgina web <https://es.statista.com/estadisticas/511634/viajes-culturales-de-residentes-en-espana-por-comunidad-autonoma-de-destino/>

Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans. Significat de baluard. Recuperat el [15/04/2020] pàgina web: <https://dlc.iec.cat/results.asp?txtEntrada=baluard&operEntrada=0>

Diccionario del español jurídico, RAE. Definició de patrimoni cultural tangible i intangible. Recuperat el [19/03/2020], pàgina web <https://dej.rae.es/lema/patrimonio-cultural-tangible-e-intangible>

ESefarad, Notícies del mundo sefardí, (11.09.2016) *Historia de los judíos mallorquines*. Recuperat el [21/04/2020] pàgina web: <https://esefarad.com/?p=72985>

Institut Nacional d'Estadística (2020), *Moviments Turístics en Fronteres*. Recuperat [23/04/2020], pàgina web: <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=10823#!tabs-grafico>

Institut Nacional d'Estadística (2020), *Moviments Turístics en Fronteres: Turistes d'Israel* Recuperat [02/04/2020], pàgina web: <https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=10822>

Institut Nacional d'Estadística (2020), *Despesa dels turistes internacionals segons motiu principal del viatge*. Recuperat [21/04/2020], pàgina web: <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=23995#!tabs-tabla>

Marenostrum 21st pasado, presente y futuro del Mar Mediterráneo, Proyecto Nixe III, fotografia del Convent de Santa Clara. Recuperat el [24/03/2020], pàgina web http://www.nixe3.com/entradablog.asp?id_ficha=2991

Maura, T. (2.04.2019) *No es Cristóbal sino Joanot Colom: la calle que todos confunden en Palma*. Recuperat el [8/05/2020], pàgina web <https://www.elmundo.es/baleares/2019/04/01/5ca1bb13fc6c83cc708b465a.html>

Santa Clara Urban Hotel & SPA, Imatges de l'hotel de Santa Clara. Recuperat el [16/04/2020], pàgina web: <https://www.santaclarahotel.es>

10. ANNEXES

1. Llinatges catalans adoptats pels conversos de Mallorca durant els anys 1391, 1413-1414 i 1435

A

Adret
Aguiló *
Aguilón
Agustí (*)
Albanell
Albertí (*)
Aldomar
Aldomara
Amat (*)
Amorós
Andreu (*)
Aragonés
Arbona
Aris
Arnau
Artes
Aymeric (*)

B

Bach (*)
Badia *
Bages
Barceló
Baró
Baroni
Bartomeu (*)
Bassó (*)
Beltrán
Belloch
Benateüll
Bendo
Benet
Bennassar *
Berard
Berlanguez o Berlengues
Biabrera
Blach
Bo (*)
Boga
Boget
Bombarda
Bonet *

Bonnín
Borbolla
Borràs (*)
Bovera (*)
Braga
Brodo *
Brull
Bruy (*)
Burgos

C

Cabrera
Cabrit
Cambó (*)
Camut
Canet
Canti
Canto
Canyelles
Caorona
Carbó (*)
Cardona
Cases *
Castell (*)
Castella
Castello *
Catan (*)
Cavilleres
Cerdà (*)
Cerdó *
Cessa
Cintes
Claramunt
Claret (*)
Colom
Coll
Company
Conredor o Conreador
Corella
Cortès
Corretjer (*)
Coromallero

D

Dameto *
Desgrau
Despla
Despont (*)
Desportell (*)
Despuig (*)
Diez
Dolcet
Dolit
Domingo
Duràn

E

Espinacs
Estales
Esteva

F

Ferrando
Ferrer *
Fiol
Fonat
Forteza
Flor (*)
Fontcuberta (*)
Fornari (*)
Forti (*)
Franch (*)
Frigola
Fullosa
Fuster *

G

Galiana *
Garcia
Gari
Garrer
Garret
Garriga *
Gataleda
Gatzas
Garzes
Gener *
Genestar
Giger
Gilabert

Giner
Gostons
Gracia (*)
Grau (*)
Guanyalons (*)
Guaringa (*)

H-I

Hernández

J-K

Janer (*)
Jaume
Jiger
Jordà (*)
Julià (*)
Juncar
Juny (*)

L

Lagostera
Lana (*)
Limona
Llatos o Lletos
Llop
Llopis
Llufriu (*)
Locatella
Loqui
Lorens
Loscos o Lloscos *
Lozano
Luna de
Lunes
Luqui

M

Macip o Masip *
Malferit *
Malrich (*)
Manresa (*)
Marcó[na] o Marquona
Mari (*)
Martí *
Massana *
Mili (*)

Miró
Monar (*)
Montarago o Muntarago
Montblan (*)
Morcat
Mortaya
Morro *
Moya *
Mulet *
Muntaner o Montaner *
Muñoz
Murta (*)

N

Nabes
Nabesa
Nadal *
Nageri
Navarro

O

Oliva (*)
Olivar
Oliver *
Onís (*)
Osca (*)

P

Pallas
Palou (*)
Pañellas
Pardo
Parets
Paschs (*)
Pau
Pelegrí o Pelegrin *
Pellisser o Pellizer
Perera
Perez
Picó
Pinya
Piquer (*)
Piris
Plegamans
Poloni
Pomar
Pons

Portell *
Porsell
Portas (*)
Prohensal o Proensal
Pujal (*)
Pujol *

Q

Quadres (*)
Quart
Quintal

R

Rameta o Remeta
Ramenta o Rementa
Ramon (*)
Ranull (*)
Raphal
Ravell *
Rebassa
Redo o Rado
Redondo
Remens
Requesens (*)
Ribalta (*)
Ribes (*)
Riera *
Rigolf (*)
Ripoll *
Rodrigo
Rodriguez
Roger
Roig (*)
Roiget (*)
Rossell
Rossinyol (*)

S

Sabanals o Savanals
Sabi o Savi *
Safortesa (*)
Sagarra (*)
Sagarriga (*)
Sagranada (*)
Sala *
Salvador (*)

Salvat
Salvi
Sanc
Sans
Sarrià (*)
Sant Martí
Sastre
Savila
Segovia
Segura
Serdó (*)
Serenet
Serra
Serralta (*)
Sesportes (*)
Sessa
Sevilla
Sierra
Sora (*)
Suau
Sunyer o Zuñer *
Sureda

T

Tagamanent
Tarongí o Torongí *
Tarrega
Termens (*)
Terrades (*)
Tinder
Togores
Tordera (*)
Torner
Torrella
Torres
Truyol
Tudela

U

Umbert *
Unís
Urella

V

Valentí (*)
Valeriola o Valleriola
Valldaura
Valls

Vallseca o Vallsequa
Vanrell
Viabrera *
Vida
Vidal *
Vila
Viladestres (*)
Vilalonga (*)
Vilamunta (*)
Vilanova
Vilar (*)
Viñes
Vives
Voga

Z

Zaflor
Zaportell

Nota:

Aquest llistat ha estat elaborat a partir de: *Reconciliados y Relajados (1488-1691)* i *La judería de la capital de Mallorca en 1391* de J.M. Quadrado

(*) Llinatge que només apareix als llistats de J.M. Quadrado pel 1391.

* Llinatge que es repeteix als dos llistats citats.

2. Vocabulari

Call. Nom que reben les comunitats jueves de la Corona d'Aragó.

Call maior. Nom que rebia el segon i major barri jueu de Palma.

Call minor. Primer barri jueu de la ciutat de Palma, de dimensions petites.

Conversos. Descendents dels jueus que han estat batejats cristianament.

Ketubà. Contracte matrimonial amb el qual se segella la cerimònia jueva de la unió d'un home i una dona.

Rabí. Mestre, guia i cap de la comunitat religiosa jueva.

Sinagoga. Edifici destinat al culte i a l'estudi del judaisme i els seus ensenyaments. Anomenat *Bet hakneset* en llengua hebrea.

Torà o Torah. Cinc primers llibres de la Bíblia, també anomenat Pentateuc.

Xueta. Nom que reben els descendents dels conversos de Mallorca.

(Maíz, 2013: 105 -107)